

ĐÀN GHI TA CỦA LOR-CA

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

- Hiểu và cảm nhận được vẻ đẹp của hình tượng Lor-ca trong mạch cảm xúc và suy tư đa chiều vừa sâu sắc, vừa mãnh liệt của tác giả bài thơ.
- Cảm nhận vẻ đẹp độc đáo trong hình thức biểu đạt mang phong cách hiện đại.

B – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

a) Về nội dung

Bài thơ viết về cái chết của Phê-đê-ri-cô Gar-xi-a Lor-ca, nhà thơ, nhạc sĩ, nhà viết kịch, nhà hoạt động sân khấu thiên tài người Tây Ban Nha vào năm 1936, khi ông mới 38 tuổi.

Cái chết của Lor-ca là sự kiện gây chấn động lớn không chỉ ở Tây Ban Nha mà còn với toàn thế giới, không chỉ lúc bấy giờ mà còn âm vang tới nhiều năm sau. Thanh Thảo muốn phục sinh thời khắc bi tráng đó, tỏ thái độ ngưỡng mộ, đau xót và qua đó xây dựng biểu tượng nghệ thuật Lor-ca qua một hình ảnh quen thuộc mà độc đáo : đàn ghi ta.

b) Về hình thức

Với Lor-ca, người được coi như một trong những bậc thầy của thi ca hiện đại thế giới, đại diện tiêu biểu cho một thế hệ nghệ sĩ mới đầy tinh thần công dân và ý thức cách tân nghệ thuật, nên với bài tưởng mộ của mình, Thanh Thảo không muốn dừng lại ở hình thức thông thường, ông thể nghiệm một hình thức mới, gắn gũi với dòng mạch tượng trưng và siêu thực (mà Ph.G. Lor-ca là một thành viên) tạm gọi là kết hợp và giao hoà : kết hợp giữa tự sự và trữ tình, giữa thơ và nhạc, giữa màu sắc thơ viếng phương Đông và chất bi tráng trong nhạc giao hưởng phương Tây, giữa hệ thống thi ảnh Lor-ca và hệ thống thi ảnh của chính tác giả. Tất cả lại được đưa vào một cấu trúc mới cũng mang tính kết hợp và giao hoà : giao hoà giữa tính *liên tục* trong cốt tự sự với tính *gián đoạn* trong suy cảm và ngôn ngữ thơ.

2. Trọng tâm bài học

– Phân tích và cảm nhận được vẻ đẹp của hình tượng Lor-ca và biểu tượng nghệ thuật Lor-ca trong mạch cảm xúc và suy tư đa chiều, vừa sâu sắc, vừa mãnh liệt của tác giả bài thơ

– Vẻ đẹp độc đáo trong hình thức biểu đạt mang phong cách hiện đại.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

– Đây là một bài thơ hiện đại được viết theo phong cách tượng trưng với những cách biểu đạt có phần khác với thơ trung đại và cả thơ lãng mạn. Do đó, về phương pháp, nên sử dụng hình thức quy nạp, đi từ dễ đến khó, từ cụ thể đến khái quát kết hợp vận dụng các phương pháp phân tích, tổng hợp, để giúp HS có thể chủ động tiếp cận văn bản, khám phá nội dung trữ tình phong phú, sâu sắc qua hình thức nghệ thuật độc đáo của tác giả.

– Cũng cần trang bị cho HS một số kiến thức về các trào lưu, trường phái văn học như chủ nghĩa tượng trưng, chủ nghĩa siêu thực trong văn học phương Tây và sự ảnh hưởng của các trường phái chủ nghĩa này vào thơ ca hiện đại Việt Nam để thêm phần thuận lợi cho người học.

– GV giới thiệu vắn tắt các đặc điểm chính cũng như sự khác biệt của các trường phái nói trên trong cấu trúc bài thơ, câu thơ, trong hệ thống hình ảnh và cái tôi trữ tình với các dòng mạch cổ điển, lãng mạn mà HS đã khá quen thuộc.

• Một vài tri thức bổ trợ

Phần lớn GV và HS trong trường THPT hiện nay ít khi bị lúng túng trước một bài thơ được sáng tác theo phong cách cổ điển hoặc lãng mạn, nhưng lại khá ngỡ ngàng, thậm chí bất lực trước một bài thơ hiện đại, đặc biệt là thơ hiện đại viết theo phong cách tượng trưng và siêu thực. Vì thực tế, phần lớn người đọc nói chung chưa tiếp xúc nhiều và cũng chưa thực sự được trang bị những kiến thức mĩ học để đọc thơ hiện đại.

Bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* của Thanh Thảo được viết theo phong cách thơ tượng trưng có pha màu sắc siêu thực, do đó, trước khi tiếp cận bài thơ, GV cần nắm được những nét khái lược nhất về thơ hiện đại nói chung và thơ viết theo phong cách tượng trưng, siêu thực nói riêng.

Theo nhiều tài liệu nghiên cứu và phê bình hiện hành, thơ hiện đại dòng tượng trưng và siêu thực là một trào lưu nghệ thuật ra đời vào những năm 20 của thế kỉ XX với những tên tuổi như : An-đrê Bơ-rông, Giảng Cốc-tô, Guy-ôm A-pô-li-ne,

Pôn Clô-đen, Pôn Va-lê-ri, Sác-lơ Bô-đơ-le, Ble-dơ Săng-đra cho đến Pi-e Giăng Giu-vơ, Giun Suy-pơ-vi-ơ, Xanh Giôn Péc-xơ, rồi Pôn Ê-luy-a, Rơ-nê Sa, Hăng-ri Mi-sô, Phrăng-xít Pông-gơ, Y-vét Bon-nơ-pho,...

Trước hết, thơ hiện đại dòng tượng trưng, siêu thực tạo nên sự khác biệt với thơ cổ điển và lãng mạn ở việc thể hiện vai trò của “cái tôi”. Trong quan niệm thông thường, “cái tôi” (le moi) vẫn được coi như là yếu tố trung tâm, khơi nguồn sáng tạo. Nhưng đối với các nhà thơ tượng trưng và siêu thực, vị trí của “cái tôi” đã không còn như trước nữa : nó đã mất địa vị độc tôn, bị lu mờ và bội phân, thậm chí lụy thừa để trở thành cái tôi *đa ngã* (le moi multiple). Không dừng lại ở đó, người sáng tạo trong thơ tượng trưng và siêu thực còn muốn đi xa hơn, coi cứu cánh của động tác thi ca nằm ở sự biểu lộ, phát giác phần vô thức của *cái tôi chưa biết* (le moi inconnu).

Tóm lại, thi ca hiện đại, đặt lại vấn đề “cái tôi”, xây dựng một cái tôi mới như có người đã gọi bằng thuật ngữ *đa ngã* và cả nỗ lực tìm kiếm và khám phá một *cái tôi chưa biết* với khát vọng tạo lập mối quan hệ tương giao giữa con người nhất thời với con người muôn thuở nhằm kiếm tìm những kinh nghiệm mới trong quan sát và cảm nhận để diễn đạt những điều không thể hay rất khó diễn đạt của thế giới hiện đại.

Về cấu trúc, theo nhìn nhận của nhiều nhà nghiên cứu, thơ tượng trưng, siêu thực rời bỏ hình thức *thẳng* (forme linéaire) chuyển sang hình thức *nổi* (typographique), hay hình thức âm thanh, đi vào cấu trúc không gian, không vần (non vers), sử dụng lối viết tự động đảo lộn cú pháp cổ điển : cắt chữ, phân câu theo một trật tự mới, sáng lập ra ngôn ngữ cách tân, dựa trên ngữ căn học. Phong cách này bắt nguồn từ quan niệm thẩm mỹ và triết lí *gián đoạn*, đối lập với quan niệm thẩm mỹ *đối ngẫu*, *song song* hay *tuyến tính*, hiện diện trong văn chương mấy trăm năm nay.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Phần *Tiểu dẫn*

Cho HS đọc và tìm hiểu một số nét chính về tác giả và bài thơ. Trong đó, cần nhấn mạnh các thông tin :

– Thanh Thảo được công chúng đặc biệt chú ý bởi những bài thơ và trường ca mang diện mạo độc đáo viết về chiến tranh và thời hậu chiến.

– Thơ Thanh Thảo là sự lên tiếng của người trí thức nhiều suy tư, trăn trở về các vấn đề xã hội và thời đại. Tuy nhiên, ông muốn cuộc sống phải được cảm nhận và thể hiện ở bề sâu nên luôn khuớc từ lối biểu đạt dễ dãi.

– Bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* rút trong tập *Khối vuông ru-bích* (1985) là một trong những sáng tác tiêu biểu cho kiểu tư duy thơ của Thanh Thảo

b) Hướng dẫn học bài

Câu 1

Có thể giúp HS đọc và cảm nhận bài thơ theo một số bình diện sau đây :

• **Bố cục của bài thơ**

Bài thơ có thể chia làm bốn đoạn :

+ Đoạn 1 (6 dòng đầu) : Hình ảnh Lor-ca, con người tự do, nghệ sĩ cách tân trong khung cảnh chính trị và nghệ thuật Tây Ban Nha.

+ Đoạn 2 (12 dòng tiếp) : Ga-xi-a Lor-ca bị hạ sát và nỗi xót xa về sự dang dở của khát vọng cách tân.

+ Đoạn 3 (4 dòng tiếp) : Niềm xót thương Ga-xi-a Lor-ca và nỗi xót tiếc những cách tân nghệ thuật của Lor-ca không ai tiếp tục.

+ Đoạn 4 (9 dòng cuối) : Suy tư về cuộc giải thoát và cách giã từ của Ga-xi-a Lor-ca.

• **Một số gợi ý để hiểu ý nghĩa tượng trưng qua hệ thống hình ảnh**

– Hình ảnh Lor-ca được giới thiệu bằng những nét chấm phá, phần nào chịu ảnh hưởng của trường phái ấn tượng : “những tiếng đàn bọt nước – Tây Ban Nha áo choàng đỏ gắt – li-la li-la li-la – đi lang thang về miền đơn độc – với vầng trăng chênh choáng – trên yên ngựa mỗi mòn”.

Những hình ảnh tương phản vừa giúp ta hình dung về Lor-ca, vừa gợi ta liên tưởng đến khung cảnh của một đấu trường. Nhưng ở đây không phải đấu trường với cuộc đấu giữa võ sĩ với bò tót mà là một đấu trường đặc biệt với cuộc đấu giữa khát vọng dân chủ của công dân Lor-ca với nền chính trị độc tài, của khát vọng cách tân nghệ thuật trong chàng nghệ sĩ Lor-ca với nền nghệ thuật già nua. Ở đó, nhìn theo góc độ nào cũng vẫn chỉ thấy con người tự do và nhà cách tân nghệ thuật thật mong manh và đơn độc.

– Cái chết bất ngờ đến với Lor-ca. Con người trong sạch và vô tội ấy dù luôn bị ám ảnh về cái chết của chính mình, vẫn không thể nghĩ là nó lại đến sớm thế và đến vào lúc chàng không ngờ nhất. Cảnh Lor-ca bị hành hình với những diễn biến phũ phàng lúc đầu được diễn tả bằng hình ảnh thực : “áo choàng bê bết đỏ”, sau đó, sự kiện thảm khốc ấy tạo những cú sốc dây chuyền được diễn tả theo lối tượng trưng, liên tục chuyển đổi cảm giác, qua hệ thống những âm thanh vỡ ra thành màu sắc, thành hình khối, thành dòng máu chảy : “tiếng ghi ta nâu”, “tiếng ghi ta lá xanh biết mấy”, “tiếng ghi ta tròn bọt nước vỡ tan”, “tiếng ghi ta ròn ròn – máu chảy”.

Câu 2

Niềm xót thương Ga-xi-a Lor-ca và nỗi tiếc nuối những cách tân nghệ thuật của Lor-ca không ai tiếp tục :

*không ai chôn cất tiếng đàn
tiếng đàn như cỏ mọc hoang
giọt nước mắt vàng trắng
long lanh trong đáy giếng*

Di chúc “Khi tôi chết, hãy chôn tôi với cây đàn” của Lor-ca được lấy làm đề từ của bài thơ như một thứ “chìa khoá” ngầm hướng người đọc hiểu thông điệp thực sự của bài thơ. Di chúc này, trong nhận thức của một người đọc bình thường, hiển nhiên bộc lộ tình yêu say đắm của Lor-ca với nghệ thuật ? Không chỉ có vậy, nó còn là tình yêu tha thiết với xứ sở Tây Ban cầm ? Nhưng Lor-ca không phải là một nghệ sĩ sinh ra để nói những điều đơn giản. Do đó, di chúc của Lor-ca còn những ý nghĩa sâu xa khác. Nhà thơ cách tân là Lor-ca biết thi ca mình một ngày nào đó sẽ án ngữ, ngăn cản những người đến sau trong sáng tạo nghệ thuật nên đã dặn lại cần phải biết chôn nghệ thuật của ông để đi tới. Nhưng vì quá ngưỡng mộ Lor-ca, người ta đã không biết vượt qua Lor-ca⁽¹⁾.

Chẳng phải do ngẫu hứng khi Thanh Thảo viết : “không ai chôn cất tiếng đàn – tiếng đàn như cỏ mọc hoang...”. Câu thơ mở ra nhiều hướng diễn dịch : là nỗi xót

---

(1) Theo nhà phê bình Hoàng Ngọc Tuấn : Boóc-ghết, người mà cả dân tộc Ác-hen-ti-na hành diện xem ông là “biểu tượng của văn hoá dân tộc” khi ông nhận Giải thưởng Xéc-van-tét – danh dự cao quý nhất về văn học của Tây Ban Nha và hiện vẫn đang được coi là nhà văn vĩ đại nhất của đất nước Ác-hen-ti-na. Thế nhưng, năm 1963, Gôm-brô-vích, nhà thơ lớn người Ba-Lan rời Bu-ê-nốt Ai-rét để đi châu Âu, khi những nhà văn trẻ Ác-hen-ti-na – thế hệ đàn em của Boóc-ghết – đang đứng dưới bến vẫy tay đưa tiễn, thì ông chọt hét lớn từ boong tàu : “Hỡi tuổi trẻ, hãy giết Boóc-ghết !” (Jóvenes, matad a Borges !).

Câu nói có vẻ như đùa cợt của Gôm-brô-vích chứa đựng một thông điệp tối quan trọng đối với tất cả những ai thực sự muốn sáng tạo cái mới. Thông điệp này nói rằng : Bạn hãy dùng cảm vượt qua tất cả những thân tượng cũ để làm nên cái mới. Đồng thời, nó cũng nói rằng : một khi bạn đã làm xong việc của mình và sức sáng tạo đã hết, bạn phải biết lui vào quá khứ để những thế hệ mới được tự do làm cái mới, đừng muốn và đừng để bóng mình đè mãi xuống tương lai. Đó là đạo đức của con người sáng tạo. Liệu câu nói trên có liên quan gì đến di chúc của Lor-ca : “Khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn” và của Trần Dần – nhà thơ cách tân Việt Nam – với câu : “Hãy chôn Thơ mới” ?

thương cái chết của một thiên tài ; là nỗi xót tiếc hành trình cách tân dang dở không chỉ với bản thân Lor-ca mà còn với nền văn chương Tây Ban Nha. Bởi lẽ, nhà cách tân Lor-ca đã chết, nghệ thuật vắng thiếu kẻ dẫn đường. Nghệ thuật thành thứ cỏ mọc hoang ? Nhưng ý thơ đâu chỉ dừng lại ở đó. Đường như còn có cả nỗi buồn của người nghệ sĩ ham tìm tòi cách tân người phương Đông vì, rốt cuộc, không ai thực sự hiểu di chúc của Lor-ca. Nỗi xót đau trước cái chết của Lor-ca và trước sự dang dở của một khát vọng cách tân đọng lại thành những hình ảnh đẹp và buồn được viết theo lối *sắp đặt*, dựa trên nguyên lí cốt lõi của cấu trúc *gián đoạn* : “giọt nước mắt vằng vặc – long lanh trong đáy giếng”,... do đó, tạo lập một hệ hình ảnh trùng phức, giao thoa, ánh xạ vào nhau, gợi những suy tư đa chiều...

– Cái chết thực sự của một nhà cách tân là khi những khát vọng của anh ta không có ai tiếp tục. Nhưng cái chết đau đớn hơn của một nhà cách tân còn là khi tên tuổi và sáng tạo của anh ta được đem lên bệ thờ và trở thành một bức tường kiên cố cản trở sự cách tân văn chương của những người đến sau.

Vậy, nhân danh lòng kính trọng Lor-ca, hãy để cho Lor-ca có được một sự giải thoát thực sự. Thôi đành chấp nhận định mệnh phũ phàng. Đường chỉ tay bé nhỏ, dòng sông rộng mênh mang, hay là phận người thì ngắn ngủi mà thế giới thì vô cùng. Lor-ca đi vào cõi khác với hình ảnh : “Lor-ca bơi sang ngang – trên chiếc ghi ta màu bạc”.

Các hành động ném lá bùa, ném trái tim vào xoáy nước, vào cõi lặng yên đều mang nghĩa tượng trưng cho sự già tử và giải thoát, chia tay thực sự với những ràng buộc và hệ lụy trần gian...

Câu 3

Yếu tố âm nhạc trong bài thơ

Bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* ngoài cấu trúc tự sự còn được chồng thêm một cấu trúc khác : cấu trúc nhạc giao hưởng, gợi liên tưởng một *bè trầm* (basso ostinato) có phần nhạc đệm của ghi ta. Các chuỗi âm “li-la li-la li-la” luyến láy sau hai câu thơ đầu, gợi liên tưởng tiếng vang của chùm hợp âm sau tấu khúc hoặc ca khúc mở đầu. Chuỗi âm “li-la li-la li-la” kết thúc bài thơ gợi lên tiếng vang của chùm hợp âm vĩ thanh, sau khi phần chính của bản nhạc đã được diễn tấu xong, hoặc khi ca khúc đã dừng lời. Việc “cấy” nhạc vào một bài thơ trong trường hợp tưởng mộ Lor-ca – nhà thơ, nhạc sĩ, hoạ sĩ, nhà cách tân sân khấu – sẽ mang ý nghĩa của một sự kính trọng và tri âm.

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1. Kiểm tra, đánh giá

Chủ yếu kiểm tra mức độ tiếp nhận của HS về một bài thơ hiện đại được viết theo phong cách tượng trưng có màu sắc siêu thực.

2. Gợi ý giải bài tập

Để hiểu được ý thơ, cần đọc kĩ lời đề từ dưới nhan đề bài thơ. Sau đó, tìm câu trả lời cho câu hỏi: Vì sao tác giả lại viết: “không ai chôn cất tiếng đàn – tiếng đàn như cỏ mọc hoang”.

Ý thơ trên mở ra nhiều hướng diễn dịch:

- Là nỗi xót thương cái chết của một thiên tài;
- Là nỗi xót tiếc hành trình cách tân dang dở không chỉ với bản thân Lor-ca mà còn với nền văn chương Tây Ban Nha. Bởi lẽ, nhà cách tân Lor-ca đã chết, nghệ thuật vắng thiếu người dẫn đường. Nghệ thuật thành thứ “cỏ mọc hoang”?